

E R KOMEN ANDERE TIJDEN

NEERLANDISTIEK IN EEN GLOBALISERENDE WERELD

Neerlandistiek is een globaal gegeven: zowat tweehonderdtwintig universiteiten en instellingen wereldwijd bieden deze studierichting aan. Dat is overigens geen recente ontwikkeling: heel wat departementen neerlandistiek in Europa en de Verenigde Staten zijn ontstaan in het midden van de twintigste eeuw. Zo vierde het Dutch Department van University College London recentelijk nog zijn negentigste verjaardag. Goed zeshonderd docenten geven over de hele wereld les aan duizenden studenten. In Zuid-Afrika alleen al zijn er bijvoorbeeld meer dan drieduizend studenten Nederlands.¹

Wat neerlandistiek precies inhoudt, varieert van plaats tot plaats. De taal leren staat uiteraard centraal, en de meeste voortgezette opleidingen Nederlands omvatten ook de studie van de Nederlandse en de Vlaamse cultuur. Daarbovenop kan ook nog de traditionele focus op taal en literatuur komen, met onder meer de geschiedenis van de Nederlandse taal en letteren, samen met aandacht voor recente linguïstische discussies en literaire ontwikkelingen. Soms wordt de historische nadruk uitgebreid tot de kunstgeschiedenis, en dan vooral die van de Nederlandse Gouden Eeuw. Meer en meer echter verschuift de focus naar de huidige samenleving, de media en allerlei vormen van cultuur, inclusief de populaire en de zakencultuur. De toekomst van al die verschillende centra van de neerlandistiek is uiteenlopend en hangt sterk af van de effecten van de huidige economische crisis. Sommige departementen zijn kwetsbaar als het op besparingen aankomt.

Niettemin heerst er een nieuw elan in de neerlandistiek: deze academische discipline richt de blik uitgesproken op de toekomst en begint te reageren op de uitdagingen van de globalisering. De drijfveer voor de koerswijziging komt deels van veranderingen

JANE FENOULHET

Werd geboren in Derby (Groot-Brittannië) in 1952.

Studeerde Nederlands aan de London University.

Is professor Nederlands aan University College Londen.

Voert onderzoek naar literatuur- en cultuurgeschiedenis en naar Nederlandstalige schrijfsters. Publiceerde onder meer *Making the Political Personal*.

Dutch Women Writers 1919-1970 (2007).

Adres: 24 Ridgmount Gardens, Londen WC1E7AR,

Verenigd Koninkrijk

buiten de academische wereld, maar hangt tegelijk samen met bredere ontwikkelingen in de humane wetenschappen. Wat betekent het om een nationale taal en een cultuur te bestuderen in een geglobaliseerde wereld? Hoe verhoudt het “nationale” zich tot het “lokale”? En voor de neerlandistiek in het bijzonder: wat is het doel van het traditionele onderscheid tussen de beoefenaars “intra muros”, in Nederland en Vlaanderen dus, en zij die dat “extra muros” doen, in de rest van de wereld? Die laatste vraag wordt steeds urgenter nu de verhoogde mobiliteit van studenten en docenten de muur die de twee groepen neerlandici van elkaar scheidt, doet afbrokkelen. In een recente toespraak suggereerde de algemeen secretaris van de Nederlandse Taalunie, Linde van den Bosch, dat het tijd is voor de “outsiders” om “geëmancipeerd” te worden. Vanuit een extern perspectief zijn ze dat al: ze functioneren als onafhankelijke academici aan universiteiten over de hele wereld. Misschien is het nu veeleer tijd voor de “insiders” om andere vormen van kennis, andere academische tradities en de nieuwe perspectieven die daaruit voortvloeien te erkennen. Dat proces is al bezig en sluit perfect aan bij de nieuwe universitaire wereld, die transnationaal en intercultureel opereert.

Hoogleraar media en cultuur José van Dijck attendeert in een onlangs gepubliceerd rapport over de staat van de humane wetenschappen in Nederland (*Duurzame geesteswetenschappen. Rapport van de commissie Nationaal Plan Toekomst Geesteswetenschappen*, Amsterdam University Press, 2008) op het recente succes van de richtingen media-studies en Europese studies. Ze heeft het over “een duidelijke verschuiving, weg van de meer specialistische opleidingen en in de richting van meer algemene studies die verschillende disciplines met elkaar verbinden”, en ze vermeldt ook de afnemende

interesse in taalrichtingen. Die situatie is niet beperkt tot Nederland. Een online-enquête uit 2008 onder alle academici die met het Nederlands bezig zijn (ingevuld door 169 respondenten uit de hele wereld) onthulde gelijkaardige problemen. Tegelijk kwam uit die vragenlijst ook het beeld naar voren van een discipline die volop in beweging is en die openstaat voor samenwerking met een verbluffend wijde waaier van academische vakken. De enquête vermeldde er 42 in totaal, van (kunst)geschiedenis tot mediastudies, andere Europese talen, linguïstiek, theologie en klassieke talen, filosofie, vertaalstudies, sociologie en rechten. Veel respondenten benadrukten het belang van multi- en interdisciplinair werken voor de toekomst van de neerlandistiek.

De vragenlijst maakte deel uit van een onderzoek door een commissie die is aangesteld door de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren om de toestand van de neerlandistiek te evalueren. Die raad is een orgaan dat advies levert aan het Comité van Ministers, dat dan weer het werk van de Taalunie stuurt. Verderop in dit artikel kom ik terug op de aanbevelingen van die commissie. Maar eerst schets ik een meer gedetailleerd beeld van hoe men neerlandistiek studeert en doceert, en van het onderzoek op dat gebied, om zo de diversiteit en de ontwikkelingen in het vak te duiden.

NEERLANDISTIEK BUITEN DE LAGE LANDEN

Departementen Nederlands buiten Nederland en Vlaanderen zijn doorgaans al enige tijd actief op multidisciplinair vlak. In de Anglo-Amerikaanse academische wereld is geschiedenis, inclusief kunst- en cultuurgeschiedenis, bijvoorbeeld altijd een belangrijk onderdeel van de neerlandistiek geweest. In het recente verleden zijn daar eigentijdse sociaal-culturele studies bij gekomen, en je kunt er vaak ook Nederlands studeren in een vergelijkend programma, als onderdeel van een studie geschiedenis, literatuur of vertaling. Het Zentrum für Niederlande-Studien aan de Westfälische Wilhelms-Universität in de Duitse stad Münster omschrijft zichzelf als interdisciplinair, zowel qua manier van doceren als qua research, met bijzondere aandacht voor “relaties en uitwisselingsprocessen” tussen Nederland, Vlaanderen en Duitsland. Naast taalvakken krijgen studenten ook politieke, historische en economische vakken. Bovendien biedt het Institut für Niederländische Philologie meer traditionele linguïstische, literaire en culturele lessen. Aan de Sorbonne in Parijs heeft de studie van de Nederlandse taal nog een andere aanvulling gekregen: ze omvat niet alleen de geschiedenis van ideeën maar ook vertaling en pedagogie.

De contacten tussen Japan en Nederland dateren van rond 1600. Het mag dus geen verrassing heten dat het Aziatische land in de voorbije eeuw geregeld Nederlands op universitair niveau heeft aangeboden. In de herfst van 2007 maakte de universiteit van Nagasaki een nieuwe start met een studieprogramma dat neerlandistiek expliciet

Ter gelegenheid van de 150ste verjaardag van *Max Havelaar* lezen de studenten Nederlands van de universiteit van Sheffield het verhaal van Saidjah en Adinda uit Multatuli's beroemde roman.

beschouwt als een brug naar Europa. De universiteit biedt in dat verband zowel vertaalstudies aan als cursussen over de Japans-Nederlandse betrekkingen.

Nieuwe technologieën hebben het voor kleine departementen mogelijk gemaakt om samen te werken, niet alleen nationaal maar ook transnationaal. Een goed voorbeeld daarvan is het internationale bachelorprogramma Dutch Language, Literature and Culture in a Central European Context, dat werd ontwikkeld door de universiteiten van Wenen (Oostenrijk), Brno en Olomouc, (allebei in Tsjechië), Boedapest (Károli Gáspár) en Debrecen (beide in Hongarije), Wrocław (Polen) en Bratislava (Slowakije). Die instellingen zochten elkaar al op in kleinere verbanden, bijvoorbeeld door samen lesmateriaal en lessenspakketten te ontwikkelen, voor ze de grote stap zetten en een gezamenlijke studierichting gingen aanbieden. Belangrijk en opmerkelijk aan dit nieuwe bachelorprogramma is dat het neerlandistiek vanuit zijn eigen lokale perspectief benadert en dus ook vertaalstudies omvat, naast onderzoek naar de relaties tussen Oost- en West-Europa en Nederlandse literatuurgeschiedenis in een Europese context. Studenten die deze richting willen volgen, moeten studeren aan een van de partnerinstellingen en de lessen worden via een elektronisch platform aangeboden aan de deelnemende universiteiten.

Het Virtual Department of Dutch is een door technologie mogelijk gemaakt samenwerkingsverband waarin vier Britse universiteiten (University College London en de universiteiten van Sheffield, Nottingham en Cambridge) hun expertise en hun lokaal ontwikkelde studiemateriaal delen. Dat doen ze om klassikaal onderwijs te ondersteunen en te versterken via een website. Deze leermaterialen zijn wereldwijd

gratis beschikbaar voor iedereen die Nederlands studeert. Studenten die aan een van die universiteiten studeren, kunnen bovendien samenwerken in een virtuele leeromgeving waaraan ook videoconferenties worden gekoppeld. Het hoogtepunt van deze samenwerking is een jaarlijks project met een Nederlandstalige schrijver of schrijfster die aan een van de Britse universiteiten verblijft: de studenten maken een groepsvertaling van een van zijn of haar teksten. De voorbije jaren zijn onder meer deze twee werken vertaald: het essay “Schrijven als geluk” van Hafid Bouazza en het hoofdstuk “Amsterdam 1758” uit Arthur Japins roman *Een schitterend gebrek*. Vanaf 2010 kun je via leren op afstand overigens een volwaardige opleiding Nederlandse Cultuur op masterniveau volgen.

NEERLANDISTIEK IN DE LAGE LANDEN

Een snelle rondgang langs de universiteitswebsites in Nederland en Vlaanderen leert dat neerlandistiek op bachelorniveau nog vooral focust op de studie van taal en literatuur, al gebeurt dat vaak met aandacht voor de sociale en de culturele context. Met andere woorden: voor Vlaamse en Nederlandse studenten is neerlandistiek doorgaans de studie van een nationale taal en cultuur, die gebruikmaakt van een weliswaar wat aangepast maar nog altijd traditioneel raamwerk. Er zijn echter aanwijzingen van een meer dynamische, interculturele benadering. Vlaamse universiteiten bijvoorbeeld bieden neerlandistiek niet aan als enige studiekeuze: ze moet gecombineerd worden met een andere taal- en literatuurstudie. Deze verschillen tussen het thuisland en het buitenland in nadruk en benadering van de lessen neerlandistiek vormen geen belemmering voor uitwisseling van studenten: Nederlandse en Vlaamse studenten kunnen profiteren van het interculturele perspectief op hun cultuur door een tijdje in het buitenland te studeren; en buitenlandse studenten Nederlands moeten leren wat de functie en de perceptie van het Nederlands is als nationale taal van Vlaanderen en Nederland.

Tot nu toe heeft deze beknopte beschrijving zich beperkt tot bacheloropleidingen, maar er zijn natuurlijk ook veel mogelijkheden voor een studie op masterniveau, vooral dan in Nederland en Vlaanderen. Wie er het huidige aanbod via het internet op naslaat, merkt dat de studiepakketten voor masters vrij behoudsgezind aandoen. Over het algemeen worden masteropleidingen aan Vlaamse universiteiten beschouwd als een voortzetting van de bachelorstudies. Ze geven de studenten de mogelijkheid om hun studie van de Nederlandse taal uit te bouwen via gelijkaardige taal- en literatuurlijnen. In Nederland biedt de masteropleiding het vooruitzicht van verdere specialisatie in een van de onderwerpen die aan bod kwamen in de bachelorperiode, zoals literatuur, taal of cultuur.

Door hun beperkte omvang zijn weinig departementen Neerlandistiek buiten het Nederlandse taalgebied in staat om volledige masteropleidingen aan te bieden.

SAMENWERKING SUPRA MUROS

Een interessante vernieuwing is het splinternieuwe, twee jaar durende masterprogramma Nederland-Duitsland Studies dat de universiteiten van Nijmegen en Münster samen aanbieden. Dat wordt het eerste discipline- en grensoverschrijdende masterprogramma in zijn soort, waarbij studenten zullen afstuderen met twee diploma's: een Duitse én een Nederlandse master. Belangrijker nog: deze opleiding doet wat ze belooft. Studenten volgen niet alleen economie, recht, geschiedenis en politiek, maar ook interculturele studies en zakelijke communicatie. Het Institut für Niederlandische Philologie in Münster organiseert ook een Duits-Nederlandse masterstudie in literair vertalen en cultuurtransfer, waarbij studenten een semester aan de Radboud Universiteit in Nijmegen verblijven. Zij krijgen echter nog geen dubbel diploma.

De transnationale samenwerking tussen Nijmegen en Münster is niet de enige: de Universiteit van Amsterdam heeft samen met de Freie Universität Berlin een master in comparatieve neerlandistiek. Dit programma buit zijn transnationale karakter eveneens ten volle uit door de nadruk te leggen op internationale interacties in de Nederlandse taal- en cultuurstudie. Het object van deze studierichting is ook nieuw omdat ze het gebruik omvat van Nederlands en de perceptie van de Nederlandse cultuur buiten Nederland. Deze studie heeft ook vrij duidelijke ideeën over de rollen die haar studenten zullen vervullen op de arbeidsmarkt: de richting “bereidt voor op een carrière in de internationale neerlandistiek, een breed veld dat werk geeft aan onderzoekers (aan universiteiten), beleidsmakers (verbonden aan ambassades en culturele instellingen) en culturele bemiddelaars (bij internationale uitgeverijbedrijven en in de journalistiek)”. Deze masterstudenten verdelen hun tijd tussen Amsterdam en Berlijn.

Samengevat kun je stellen dat de neerlandistiek zich op zijn minst aan het verbreden is en de grenzen op nieuwe manieren verlegt. Er is een dynamiek aan de gang die de nadruk legt op beweging tussen culturen of op de Nederlandse taal en cultuur die zelf grenzen overschrijdt. De noodzaak om het lokale te begrijpen zal blijven bestaan, en in de context van Europa en de globalisering blijkt het ‘lokale’ de nationale taal, literatuur en cultuur van Vlaanderen en Nederland te zijn.

De opener opstelling van de neerlandistiek wordt ook langzaamaan weerspiegeld in de werkboeken voor studenten en hun docenten. Binnen de Lage Landen is er de belangrijke Nederlandstalige, negen delen tellende *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur*, waarvan tot nu toe al vijf banden verschenen zijn. Deze literatuurgeschiedenis is gefinancierd door de Nederlandse en de Vlaamse overheden via de Taalunie, en specialisten uit Nederland en België verleenden er hun medewerking aan. In een internationale context vertegenwoordigt een dergelijke onderneming de ‘nationale’ literaire cultuur eerst en vooral voor de Nederlandssprekende gemeenschap, en speelt ze een grote rol in het bewustwordingsproces over de Nederlandse en Vlaamse cultuur. En

natuurlijk biedt dit nieuwe overzicht ook een min of meer afgebakend, algemeen erkend beeld van de Nederlandstalige literatuur aan de specialisten buiten het Nederlandse taalgebied. Op die manier is deze geschiedenis dubbel interessant voor studenten van buiten Nederland en Vlaanderen. Zij zullen dit naslagwerk niet alleen raadplegen als literair-historische bron, maar het ook hanteren in de lessen cultuurstudie, als een uiting van cultuurpolitiek in de Lage Landen.

In 2009 zagen nog twee literatuurgeschiedenissen het licht, maar dan buiten het Nederlandse taalgebied. *A Literary History of the Low Countries* werd uitgegeven onder redactie van Theo Hermans, professor aan University College London, maar de auteurs die bijdragen leveren, zijn allemaal vakspecialisten uit de Lage Landen. Niettemin heeft de internationale opzet geleid tot een geschiedenis die rekening houdt met de internationale dynamiek van een literatuur waarover tot dusver vooral werd geschreven alsof ze geïsoleerd stond van zulke ontwikkelingen.

De tweede nieuwe literatuurgeschiedenis, *Inleiding Nederlandse literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek*, werd, zoals de titel suggereert, speciaal geschreven voor de academische neerlandistiekgemeenschap buiten Nederland en Vlaanderen. De auteurs Judit Gera en Agnes Sneller behoren zelf tot die groep en hebben ook een tekstboek voor bachelorstudenten gemaakt. Parallel met deze ontwikkelingen lopen er twee projecten in Duitsland: een Duitse tegenhanger van *A Literary History of the Low Countries* en een cursusboek over Nederlandse literatuur voor bachelorstudenten zijn in de maak.

ONDERZOEK IN DE NEERLANDISTIEK

Uit het eerder aangehaalde overzicht van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren komt nog een onverwacht aspect naar voren: het belang dat de meerderheid van de neerlandici, en niet alleen die uit Vlaanderen en Nederland, aan onderzoek hecht. Meer nog, de meerderheid van de respondenten van de enquête beschouwt samenwerking als een essentieel element van goed onderzoek. Samenwerking vindt zoveel bijval omdat ze kruisbestuiving van verschillende disciplines met zich meebrengt en zo synergieën doet ontstaan: ze creëert en breidt netwerken van onderzoekers uit en voedt onderzoeksexpertise met nieuwe kennisgebieden, methodes en perspectieven.

Nog een onverwacht aspect van de enquête was dat er bij de voorstanders van internationale samenwerking zowel academici van binnen als van buiten de Nederlanden vertegenwoordigd waren. Een van de meest substantiële bevindingen van dit onderzoek naar de staat van de neerlandistiek is misschien wel deze: het oude geloof in intellectueel eenrichtingsverkeer van Nederland en Vlaanderen naar de rest van de wereld, gebaseerd op een vooronderstelde 'thuisdominantie', is op de terugweg. In feite wordt het zogeheten centrum-periferiemodel zelfs in ruime mate verdrongen.

VOORWAARTS

De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren heeft een rapport uitgebracht met aanbevelingen voor de neerlandistiek: *Naar een internationale en interdisciplinaire neerlandistiek*. Dat rapport besteedt aandacht aan probleemgebieden binnen de neerlandistiek, zoals de structurele barrières voor personeels- en studentenuitwisseling en de netelige kwestie van de internationale publicaties: moeten academische boeken en artikelen die het resultaat zijn van onderzoek naar de Nederlandse taal verschijnen in het Engels of in het Nederlands? Is er nood aan een Engelstalig tijdschrift, naast de Nederlandse? En wat kun je doen aan het feit dat de aspiraties en ambities van vele academici in het veld al verder reiken dan wat momenteel gangbaar is? De aanbevelingen zelf spitsen zich toe op het dichten van de kloof. Hun doel is het stimuleren van samenwerking in onderwijs en onderzoek door gerichte personeels- en studentenmobiliteit, goed voorbereid door het adequate gebruik van de mogelijkheden die nieuwe media bieden. Zoals we hierboven zagen, doen sommige universiteiten dat al uit zichzelf en ontstaan er kleine transnationale onderzoeksgroepen met de steun van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek en de Nederlandse Taalunie.

WEBSITES

Bachelor Dutch Language, Literature and Culture in a Central European Context:

<http://dcc.ned.univie.ac.at>

Virtual Department of Dutch: <http://www.dutch.ac.uk>

Master Nederland-Duitsland Studies, samenwerking tussen Radboud Universiteit Nijmegen en Westfälische Wilhelms Universität Münster:

http://www.ru.nl/master/masteropleidingen/omschrijving_masters/faculteit_der_2/master_5/

Master comparatieve neerlandistiek, samenwerking tussen Universiteit van Amsterdam en Freie Universität Berlin: <http://www.studeren.uva.nl/ma-comparatieve-neerlandistiek>

Rapport van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren *Naar een internationale en interdisciplinaire neerlandistiek*: http://taalunieversum.org/taalunie/advies_van_de_raad_over_internationale_neerlandistiek/

Noot

- 1 Het is onmogelijk om accurate cijfers vast te leggen omdat het beeld zo dynamisch is. De websites van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (www.ivnnl.com) en de Nederlandse Taalunie (<http://taalunieversum.org/taalunie/>) verstrekken enkele gegevens.